

І. Я. Бабецька
аспірант Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

УДК 347.191

ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА УЧАСНИКАМИ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ НА КУПІВЛЮ ЧАСТКИ У СТАТУТНОМУ (СКЛАДЕНОМУ) КАПІТАЛІ ТОВАРИСТВА

Розглянуто механізм здійснення переважного права учасниками господарських товариств, сформульовано окремі проблеми та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: переважне право, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, командитне товариство.

Через недостатність законодавчого визначення порядку здійснення та захисту переважних прав учасників господарських товариств питання здійснення переважного права є предметом наукових дискусій сьогодення.

У цивілістичній науці дослідженням цієї проблематики займалися такі вчені, як: В. А. Белов, В. І. Бобрик, В. А. Васильєва, С. С. Кравченко, В. М. Кравчук, В. І. Крат, В. В. Луць, В. С. Мілаш, Р. Е. Пивовар, І. Б. Саракун, І. В. Спасибо-Фатєєва, М. В. Субботин, Я. М. Шевченко та інші.

Метою даної наукової статті є дослідження механізму здійснення переважного права на купівлю частки у статутному (складеному) капіталі товариства учасниками господарських товариств, а також виявлення практичних проблем, пов'язаних із здійсненням даного переважного права, та вказати авторські шляхи їх вирішення.

До корпоративних майнових прав учасників товариств з обмеженою відповідальністю (ТОВ), товариств з додатковою відповідальністю (ТДВ) та командитних товариств (КТ) належать, зокрема, право розпоряджатися своєю часткою у статутному (складеному) капіталі товариства. Відповідно до законодавства, учасник має право передати чи іншим чином відступити свою частку (її частину) у статутному (складеному) капіталі одному чи кільком учасникам цього товариства [1, с. 120]. За загальним правилом учасник товариства може відступити свою частку (її частину) і третій особі, яка не є учасником товариства. Але законодавством передбачені норми, спрямовані на обмеження цього права. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 137, ч. 2 ст. 147, ч. 4 ст. 151 ЦК України, ч. 3 ст. 53, ч. 1 ст. 79 Закону України "Про господарські товариства", таким обмеженням є переважне право учасника товариства (ТОВ, ТДВ, КТ) на купівлю частки (її частини) пропорційно до розмірів своїх часток у статутному (складеному) капіталі [2, с. 193].

Оскільки ТДВ за своїм правовим статусом, порядком створення та діяльністю близьке до ТОВ, законодавець поширює на товариства з додатковою відповідальністю норми, що регулюють діяльність товариства з обмеженою відповідальністю, якщо інше не встановлене статутом товариства і законом (ч. 4 ст. 151 ЦК України, ч. 3 ст. 65 Закону України "Про господарські товариства").

Відповідно до ч. 2 ст. 147 ЦК України, вкладник КТ має право переважно перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства. У КТ переважне право закріплено тільки за учасниками зі статусом вкладника (п. "в" ч. 1 ст. 79 Закону України "Про господарські товариства" та п. 3 ч. 2 ст. 137 ЦК України). Положення п. "є" ч. 1 ст. 79 Закону України "Про господарські товариства"

та п. 7 ч. 2 ст. 137 ЦК України встановлюють право вкладника передати свою частку (її частину) у складеному капіталі іншому вкладнику або третій особі. Отже, вкладник має право набувати переважно перед третіми особами тільки частку іншого вкладника, а не повного учасника. Повний учасник не може бути вкладником КТ, що відповідно виключає і переважне право вкладника на придбання частки повного учасника. Вказане майнове переважне право учасників КТ здійснюється відповідно до положень ст. 147 ЦК України (норма щодо переважного права учасників ТОВ на купівлю частки у статутному капіталі товариства).

Таким чином, характеризуючи переважне право на купівлю частки учасників ТОВ, ТДВ, КТ, за основу використовуємо положення ст. 147 ЦК України.

Законодавець, встановивши норму щодо переважного права учасника ТОВ на купівлю частки (її частини) в статутному капіталі товариства, передусім, намагався захистити інтереси учасників цього товариства від ризиків, пов'язаних з появою нових (третіх) осіб. Поява в товаристві (нових) третіх осіб не завжди призводить до покращення становища ТОВ, а навпаки, може негативно вплинути на діяльність товариства або змінити усталену в ньому ділову практику відносин між учасниками і товариством чи напрям його господарської діяльності тощо.

Процедуру повідомлення учасників товариства і саме товариство про намір учасника продати свою частку регламентовано законом. Учасник повідомляє про відчуження частки кожного учасника товариства, а не саме товариство. Повідомлення учасників про відступлення частки шляхом купівлі-продажу має надійти завчасно, не менш як за місяць, якщо інший термін не встановлений статутом чи домовленістю учасників із зазначенням усіх істотних умов. Поряд з цим у законодавстві не передбачено чітких вимог до змісту і форми повідомлення, яке учасник товариства, який має намір продати свою частку, повинен надіслати товариству та/або іншим його учасникам для дотримання їхніх переважних прав. Однак, з метою зменшення можливих випадків оспорювання вчиненого правочину, доцільно здійснювати таке повідомлення у письмовій формі з письмовим підтвердженням його отримання адресатом або через нотаріуса. У повідомленні необхідно вказати основні умови продажу: ціна та розмір відчужуваної частки у статутному капіталі, а також інші істотні умови договору купівлі-продажу (порядок, строки та форми оплати, і т. д.).

Отже, учасник, який продає свою частку, повинен сам подбати про те, щоб мати докази повідомлення інших учасників про продаж частки.

Реалізація переважного права купівлі частки (її частини) в статутному (складеному) капіталі товариства здійснюється тільки спеціально визначеними особами за наявності конкретно визначених умов і з дотриманням установленого законом порядку.

Таким чином, переважне право купівлі частки (її частини) в статутному (складеному) капіталі товариства включає наявність таких складових: наявність спеціального суб'єкта, наявність наміру учасника ТОВ продати свою частку (її частину) третій особі, ціна, обов'язкове застосування принципу пропорційності, визначений строк реалізації переважного права.

Суб'єктами переважного права купівлі частки (її частини) в статутному капіталі ТОВ (ТДВ) є учасники цих товариств (ст. 147 ЦК України, ст. 53 Закону України "Про господарські товариства"). У КТ суб'єктом переважного права можуть бути тільки учасники зі статусом вкладника (п. "в" ч. 1 ст. 79 Закону України "Про господарські товариства" та п. 3 ч. 2 ст. 137 ЦК України).

Частка учасника ТОВ після повного внесення ним вкладу може бути придбана самим товариством. У цьому разі воно зобов'язане передати її іншим учасникам або третім особам у строк, що не перевищує одного року. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму у вищому органі провадяться без урахування частки, придбаної товариством. У разі придбання частки (її частини) учасника самим ТОВ воно зобов'язане реалізувати її іншим учасникам або третім особам протягом строку та в порядку, встановлених статутом і законом, або зменшити свій статутний капітал відповідно до ст. 144 ЦК України [3]. Отже, саме товариство не має переважного

права купівлі частки в статутному капіталі товариства перед третіми особами, так як в акціонерних товариствах. Зауважимо, що в законодавстві Росії (абз. 1 п. 4 ст. 21 Закону “Про товариства з обмеженою відповідальністю” [оригінал. назва — “Об обществах с ограниченной ответственностью”]) передбачено переважне право самого товариства щодо частки учасника цього товариства. Проте дане право виникає тільки тоді, коли ним не скористалися учасники товариства [4].

Варто зазначити, що подібно акціонерному товариству доцільно встановити переважне право для самої організації в товариствах з обмеженою і додатковою відповідальністю. Це дозволить, з одного боку, кожному учаснику, що скористався переважним правом, здійснити викуп лише пропорційної частини частки, якщо він не буде платоспроможним викупити всю частку, що пропонується до продажу третій особі. А з другої сторони, такий підхід виключатиме продаж третій особі частки, яку учасники неспроможні будуть оплатити.

Для збалансування прав і майнових інтересів учасника, який має намір продати свою частку третій особі, та учасника, який володіє переважним правом, можна було б встановити норму в законодавстві про обов’язок товариства викупити частину частки, що залишиться після реалізації учасниками ТОВ (ТДВ) свого переважного права, якщо ця частка не була продана третій особі, а товариство не скористається своїм переважним правом.

Так, у ТОВ (ТДВ) рішення загальних зборів про викуп товариством частки його учасника вважається прийнятим, якщо за нього проголосують учасники, що володіють у сукупності більш як 50 відсотками загальної кількості голосів усіх учасників товариства (ч. 2 ст. 59 Закону України “Про господарські товариства”). При цьому вирішення питання про продаж викупленої товариством частки законом прямо не віднесено до компетенції загальних зборів. Тому, якщо у статуті товариства не буде передбачено, що відчуження викупленої товариством частки може здійснюватись на підставі рішення загальних зборів, договір про її продаж третій особі взагалі може бути укладений за рішенням колегіального виконавчого органу (правління) або одноособово головою правління. Отже, у наведеному вище випадку учасники товариства, які голосували проти викупу товариством частки для подальшого продажу третій особі, так і не зможуть скористатися своїм переважним правом. Очевидно, що такий підхід не відповідає головному призначенню конструкції переважного права та обмежує учасників товариства у праві контролювати входження до товариства третіх осіб. Для вирішення даного питання потрібно поширити застосування конструкції переважного права не тільки на випадки продажу третій особі своєї частки учасником, а й на випадки продажу третій особі викупленої товариством частки [5, с. 40].

Обов’язковою умовою здійснення переважного права учасниками ТОВ (ТДВ, КТ) є намір учасника продати свою частку (її частину) в статутному капіталі товариства.

Російський науковець М. В. Субботин визначає ще одну умову реалізації переважного права учасників ТОВ (ТДВ, КТ): ціна, на основі якої купується частка (її частина) в товаристві [6, с. 66]. Відповідно до ч. 2 ст. 147 ЦК України купівля здійснюється за ціною та на інших умовах, на яких частка (її частина) пропонувалася б для продажу третім особам.

Строк реалізації переважного права — це час, протягом якого учасники товариства повинні скористатися своїм переважним правом. Якщо учасники товариства не скористаються своїм переважним правом протягом місяця з дня повідомлення про намір учасника продати частку (її частину) або протягом іншого строку, встановленого статутом товариства чи домовленістю між його учасниками, частка (її частина) учасника може бути відчужена третій особі (ч. 2 ст. 147 ЦК України).

Важливою умовою реалізації переважного права купівлі частки (її частини) в статутному (складеному) капіталі товариства є обов’язкове застосування принципу пропорційності. Вказаний принцип використовується в тих випадках, коли кілька учасників товариства бажають використати своє переважне право. У ч. 3 ст. 53 Закону України “Про господарські товариства” та ч. 3 ст. 147 ЦК України передбачено

пропорційний викуп запропонованої третій особі частки.

Варто зазначити, що учасник ТОВ (ТДВ, КТ) має переважне право на придбання не всієї запропонованої третій особі частки, а лише її частини, незалежно від того, один він скористався переважним правом, чи ним також скористалися й інші учасники. Отже, можна зробити висновок, що можливість продажу третій особі частини частки, якщо переважним правом усі учасники не скористалися, не виключається. Відповідно до вищевказаного, В. М. Кравчук вважає, що обмеження обсягу переважного права можливістю придбати лише частину запропонованої до продажу третій особі частки (акцій), яка є пропорційною до наявної в учасника (акціонера) частки (акцій), суперечить головному призначенню інституту переважного права, оскільки не відповідає основній меті його застосування — збереження складу учасників (акціонерів) товариства [7, с. 105].

Вирішенням даної проблеми буде застосування принципу пропорційності тільки у випадку, коли переважним правом скористалися декілька учасників, та обмеження його застосування у випадках, коли переважним правом скористався лише один учасник товариства. Чітке законодавче закріплення порядку реалізації переважного права саме за таким принципом дозволить уникнути частини проблем, які сьогодні виникають при здійсненні переважного права, та забезпечить інтереси як учасника, який виявив бажання продати свою частку, так і інтереси учасників, які скористалися переважним правом та мають намір викупити всю запропоновану до продажу частку [5, с. 41].

Дотримання принципу пропорційності хоча і є обов'язковим, однак не виключається право учасників ТОВ відступати від пропорційного викупу частки на умовах, що пропонується для продажу третій особі. Відповідно до ч. 2 ст. 147 ЦК України, ч. 3 ст. 53 Закону України "Про господарські товариства", учасники ТОВ, ТДВ, КТ користуються переважним правом купівлі частки учасника пропорційно до розмірів своїх часток, якщо статутом товариства чи домовленістю між учасниками не встановлено інший порядок здійснення цього права. Отже, вказані норми розраховані передусім на випадки, коли учасниками не буде визначено інший порядок здійснення переважного права. Такий "інший" порядок може бути визначений за взаємною домовленістю учасників товариства. Якщо учасник товариства у встановлений законом чи статутом строк не виявив бажання скористатись своїм переважним правом, то він втрачає право вимагати викуп запропонованої третій особі частки. А тому порядок здійснення викупу запропонованої третій особі частки вправі визначити на підставі домовленості тільки учасники, які скористалися переважним правом. Домовленість може стосуватися тільки порядку розподілу між учасниками частки, що пропонується третій особі. А умови, за якими буде здійснюватися викуп частки, може змінювати лише учасник, який бажає продати свою частку. Слід зазначити, що положення законодавства не виключають право учасників, які виявили бажання придбати частку, за домовленістю з учасником, який має намір її продати, відступати від положень статуту, якими встановлено порядок здійснення переважного права. Оскільки в командитному товаристві немає статуту, а товариство створюється і діє на підставі засновницького договору, який підписується усіма повними учасниками, то "інший" порядок здійснення переважного права може бути встановлений тільки за домовленістю вкладників. Наприклад, Є. О. Суханов вважає, що "інший" порядок здійснення переважного права може бути закріплений в засновницькому договорі командитного товариства [8, с. 283]. Ми погоджуємося з тим, що єдиним установчим документом командитного товариства є засновницький договір. Однак засновницький договір підписується тільки повними учасниками, а тому немає логічного висновку, чому повні учасники можуть встановлювати і змінювати порядок переважного права вкладників товариства, а самі вкладники жодним чином не зможуть на це рішення вплинути. Також можна зауважити, що закон передбачає розмір та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі, а не вкладників товариства (ч. 2 ст. 134 ЦК України).

У ЦК України визначені лише найбільш загальні правила, пов'язані з переходом частки або її частини від учасника до іншої особи. Передбачається, що більш детальна регламентація має міститися у спеціальному законі або передбачатися правилами,

закріпленими у статуті самого товариства.

Список використаних джерел

1. Корпоративне право України [Текст] : [підручн.] / [В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 384 с.
2. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст] : [у 2 ч.] / [за заг. ред. Я. М. Шевченко]. — К. : Ін Юре, 2004. — Ч. 1. — 692 с.
3. Мілаш, В. С. Господарське право [Текст] : [курс лекц.] : [у 2 ч.] / В. С. Мілаш. — Х. : Право, 2008. — Ч. 1. — 496 с.
4. Об обществах с ограниченной ответственностью : Федеральный закон Российской Федерации от 08.02.1998 г. № 14-ФЗ [Электронный ресурс] Консультант Плюс. — Режим доступа : <http://www.consultant.ru/popular/ooo/>.
5. Томчишен, С. В. Особливості здійснення, охорона та захист переважних прав на придбання часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств: проблеми теорії та практики [Текст] / С. В. Томчишен // Актуальні питання цивільного та господарського права. — 2010. — № 3 (22). — С. 35-48.
6. Субботин, М. В. Преимущественные права в российском гражданском законодательстве [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Субботин Максим Васильевич. — М., 2007. — 200 л.
7. Кравчук, В. М. Проблеми реалізації та захисту переважного права на придбання акцій за Законом України "Про акціонерні товариства" [Текст] / В. М. Кравчук // Вісник господарського судочинства. — 2009. — № 9. — С. 100-107.
8. Гражданское право [Текст] : [в 4-х т.] : [учебн.] / [отв. ред. Е. А. Суханов]. — [3-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Волтерс Клувер, 2004. — Общая часть. — Том I. — 720 с.

Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права
Юридичного інституту Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (протокол № 9 від 12 квітня 2011 року)

Надійшла до редакції 28.04.2011

Бабецкая И. Я. Осуществление преимущественного права участниками хозяйственных обществ на покупку доли в уставном капитале общества

Рассмотрен механизм осуществления преимущественного права участниками хозяйственных обществ, сформулированы отдельные проблемы и пути их решения.

Ключевые слова: преимущественное право, общество с ограниченной ответственностью, общество с дополнительной ответственностью, коммандитное товарищество.

Babetska, I. Ya. Implementation of the Prevailing Rights by Members of Commercial Organizations to Buy Shares in the Authorized Capital Company

The article reviews the mechanism of prevailing rights of companies, made some problems and solutions.

Keywords: prevailing rights, Ltd Limited Liability Company, additional liability company, limited partnerships.

